УДК 338.439.4:637.1(477)

А. В. Семсал,
аспірант, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-5918-4233

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.7—8.27

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В УКРАЇНІ

A. Semysal,
Postgraduate student, BilaTserkva National Agrarian University

CURRENT TRENDS OF MILK PRODUCTION IN UKRAINE

Доведено, що виробництво молока як складний виробничо-технологічний процес характеризується підвищеною трудомісткістю, наявністю різноманітних факторів, які впливають на процес виробництва цього продукту в сільськогосподарських підприємствах. Молочне скотарство — одна із важливих галузей тваринництва, розвиток якої на сьогодні здійснюється в сільськогосподарських підприємствах та особистих селянських господарствах.

Посилення економічної кризи внаслідок пандемії короновірусу зумовило зниження цін на сире молоко в усіх країнах світу, внаслідок чого попит на молочну продукцію залишається низьким на внутрішньому і зовнішньому ринках. Окрім того, необхідно врахувати той факт, що на ціну молока в Україні чинить суттєвий додатковий тиск імпорт молочної продукції, який в 2020 році продовжує зростати, незважаючи на карантинні обмеження. Така ситуація посилює прояв ризиків зовнішнього середовища, що в кінцевому рахунку зумовить зниження прибутковості галузі та стабільність її розвитку.

Встановлено, що станом на кінець 2020 р. найбільшу кількість у структурі виробників молока корпоративного сектора аграрної економіки займають сільськогосподарські підприємства з поголів'ям до 50 голів. Проте в них сконцентровано лише 2,4 % поголів'я корів досліджуваного сектору аграрної економіки.

Встановлено, що із зростанням рівня спеціалізації підвищується рівень ефективності виробництва молока. Ця обставина свідчить, що спеціалізовані молочні сільськогосподарські підприємства характеризуються високим рівнем концентрації поголів'я корів та показниками ефективності виробництва й реалізації молока.

Зазначимо, що переважна більшість сільськогосподарських підприємств, які утримають корів, не мають чіткої спеціалізації, однак їхня частка у структурі реалізації незначна.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що стримувальними чинниками розвитку молочної галузі скотарства є такі: низька операційна ефективність галузі; високі інфраструктурні витрати та вартість інвестиційних ресурсів, необхідних для її розвитку; неефективна взаємодія галузі й держави у сфері прийняття рішень щодо напрямів та обсягів підтримки, у т. ч. заходів митно-тарифного регулювання; постійна зміна правил субсидування, ведення підприємницької діяльності, технічного регулювання тощо; відсутнє державне управління і контроль в галузі племінної справи у тваринництві; несформованість внутрішнього ринку племінної молочної худоби та низький генетичний потенціал; надмірна волатильність внутрішніх цін на молоко внаслідок високої сезонності виробництва, особливо в господарствах населення; відсутність кваліфікованих кадрів через неконкурентні рівні заробітних плат; низький рівень модернізації галузі, відсутність належної інфраструктури в районах проживання працівників; періодичні спалахи епізоотичних захворювань і високий рівень захворюваності молочного стада на мастит та інші хвороби.

It was proved that milk production, as a complex production and technological process is characterized by increased labor intensity and the presence of various factors affecting the production process of this product in agricultural enterprises. Dairy cattle is an important branch of animal husbandry, the development of which is currently carried out in agricultural enterprises and personal peasant farms.

The intensification of the economic crisis by the coronavirus pandemic has led to decline of raw milk prices in all countries of the world, as a result, demand for dairy products remains low in domestic and foreign markets. In addition, it is necessary to take into account the fact that the price of milk in Ukraine is under significant additional pressure from dairy imports, which kept growing in 2020, despite quarantine restrictions. This situation strengthens the expression of external environment risks, which will eventually cause a decrease in profitability of the industry and the stability of its development. It was established that at the end of 2020, the largest number in the structure of milk producers of the corporate sector of the agricultural economy are agricultural enterprises with livestock up to 50 heads. However, only 2,4% of the cows are concentrated in the researched sector of the agricultural economy.

It was found that with rising levels of specialization the milk production efficiency level increases. This fact indicates that specialized dairy farms are characterized by a high concentration of cows and indicators of milk production and marketing efficiency. It is to be noted that the vast majority of agricultural enterprises containing cows do not have a clear specialization, but their part in the distribution structure is insignificant.

Summarizing foresaid, we can conclude that the restraining factors in the development of the dairy industry are the following: low operational efficiency of the industry; high infrastructure expense and investment costs for infrastructure development; ineffective cooperation between the industry and the state in decision-making regarding areas and amounts of support, including customs and tariff regulation measures; constant change of subsidizing rules, operation of businesses, technical regulation, etc.; there is no state management and control over breeding in animal husbandry; unformed domestic market of breeding dairy cattle and low genetic potential; excessive volatility of domestic milk prices as result of high production seasonality, especially in households; lack of qualified personnel due to uncompetitive wage levels;low level of modernization of the sector, lack of proper infrastructure in the areas where workers live; periodic outbreaks of epizootic diseases and high level of mastitis and other diseases in the dairy herd.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, молочне скотарство, спеціалізація, концентрація, молокопродуктовий підкомплекс.

Key words: agricultural enterprise, dairy herding, specialization, concentration, milk subcomplex.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виробництво молока як складний виробничо-технологічний процес характеризується підвищеною трудомісткістю, наявністю різноманітних факторів, які впливають на процес виробництва цього продукту в сільськогосподарських підприємствах. Молочне скотарство — одна із важливих галузей тваринництва, розвиток якої на сьогодні здійснюється в сільськогосподарських підприємствах та особистих селянських господарствах. Результати діяльності сільськогосподарських підприємств з виробництва молока залежать від специфіки галузі, суб'єктів господарювання, які виробляють засоби виробництва, корми, ветпрепарати тощо, а також переробних підприємств, логістичних структур. Важливо врахувати і прояв внутрішніх чинників — розміри землезабезпечення, обсяги виробництва, особливості структури молочного стада, технології виробництва, організаційно-правові форми та ін. Отже, діяльність сільськогосподарських підприємств з виробництва молока зазнає впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, відповідно, на кінцеві результати виробництва та стратегічні перспективи розвитку підприємства з виробництва молока, тому постає необхідність детального вивчення величини й вектора впливу цих чинників.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розв'язанню проблем розвитку молокопродуктового підкомплексу присвятили свої праці Т.В. Божидарнік, Т.А. Гуцул, М.М. Ільчук, О.А. Петриченко, О.В. Коваленко, Д.В. Шиян, М.В. Місюк, С.В. Васильчак, Н.А. Мазур, І.В. Свиноус, Т.Л Мостенська, М.К. Пархомець, В.В. Россоха, В.П. Чагаровський. Проте, подальші кризові явища в молочному скотарстві України вимагаються пошуку шляхів до відродження молочного скотарства України.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розробка практичних рекомендацій щодо відродження молочного скотарства України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Посилення економічної кризи внаслідок пандемії короновірусу зумовило зниження цін на сире молоко в усіх країнах світу, внаслідок чого попит на молочну продукцію залишається низьким на внутрішньому і зовнішньому ринках. Окрім того, необхідно врахувати той факт, що на ціну молока в Україні чинить суттєвий додатковий тиск імпорт молочної продукції, який в 2020 році продовжує зростати, незважаючи на карантинні обмеження. Така ситуація посилює прояв ризиків зовнішнього середовища, що в кінцевому рахунку зумовить зниження прибутковості галузі та стабільність її розвитку [1].

На розвиток галузі молочного скотарства впливає глобалізація конкуренції. Поділяємо думку науковців, що на вітчизняному молочному скотарстві поряд із внутрішніми проблемами позначаються наслідки ще і світової молочної кризи 2014—2016 рр. До того ж приєднання України до зони вільної торгівлі з ЄС зумовило для товаровиробників молока та молочної продукції посилення ризиків, передусім щодо забезпечення якості та конкурентоспроможності продукції.

За 1990—2020 роки в молочному скотарстві відбулися великі структурні зміни (спад виробництва молока, зниження рівня споживання населенням молока та молочних продуктів; збільшення продовольчої залежності країни від імпорту продуктів харчування; зниження продуктивності праці і т.д.), які погіршили стан його економіки. Станом на 01 січня 2021 р. в Україні залишилось лише 2130 підприємств, які утримували корів — це тільки 5,2 % від усіх діючих сільгосппідприємств (40 735 од.) проти 8,7% (50 648 од.) у 2008 р. Отже, порівняно із 2008 р. кількість їх відчутно зменшилась на 2294 од. (удвічі), що дає підстави для висновку про знищення молочних ферм у сільгосппідприємствах.

Встановлено, що найбільший спад падіння спостерігається у підприємствах з таким поголів'ям: до 50 голів — на 1167 од. (у 2,6 рази); від 5 до 99 голів — на 389 од. (у 2,6 рази); від 100 до 499 голів — на 748 од. (у 1,9 рази).

Водночас зменшення кількості сільгосппідприємств із поголів'ям від 500 до 999 голів незначне — на 22 од. (11%). При цьому спостерігається збільшення господарств — на 32 од. (86%) із поголів'ям понад 1000 корів. Це є позитивним посилом у розвитку молочного скотарства, що свідчить про освоєння вітчизняними товаровиробниками новітніх технологій у галузі тваринництва й використання високопродуктивного поголів'я для виробництва молочної продукції високої якості, яка відповідає стандартам ЄС. Крім того, ця категорія господарств є найбільш стійкою в умовах недовиробництва молочної сировини [2]. У зв'язку з цим слід центральним державним і регіональним органам виконавчої влади акцентувати увагу на розвитку молочного скотарства у малих і середніх підприємствах з поголів'ям до 500 корів.

У процесі аналізу динаміки зменшення чисельності сільгосппідприємств — виробників молока встановлено, що з 2008 р. найбільше зменшення кількості підприємств, які утримували корів, припало на 2014 р. (399 од.). На підставі цих даних можемо зробити висновок, що призупинили виробництво молока переважна більшість малих і середніх господарств корпоративного сектору економіки з поголів'ям до 500 корів. Одним з основних чинників, який негативно вплинув на зменшення кількості підприємств, які утримували корів, визначено спеціальний режим ПДВ, що діяв до 2015 року. На сьогодні продовжують працювати та є суб'єктами ринку економічно стійкі сільськогосподарські підприємства — виробники молока.

Відповідно і поголів'я корів має аналогічні тенденції до скорочення у цих категоріях господарств, окрім категорії господарств з поголів'ям більше 1000 корів — чисельність поголів'я зросла на 57,8 тис. голів (у 2,1 рази). Основним чинником зростання поголів'я є високий рівень рентабельності виробництва молока.

Кількість сільгосппідприємств із поголів'ям 500 корів і більше становить — 257 од. (12,1% від загальної кількості підприємств які утримували корів у 2018 р.). Зазначимо про певну стабілізацію кількості господарств із чисельністю корів 500 голів і більше, які є основними виробниками якісної молочної сировини для молокопереробних підприємств.

Встановлено, що станом на кінець 2020 р. найбільшу кількість у структурі виробників молока корпоративного сектора аграрної економіки займають сільськогосподарські підприємства з поголів'ям до 50 голів. Проте в них сконцентровано лише 2,4 % поголів'я корів досліджуваного сектору аграрної економіки (табл. 1).

За наведеними табличними даними найвищий рівень концентрації спостерігається в суб'єктах господарювання із поголів'ям 100—499 корів, що відповідає загальноєвропейським нормам.

Розраховано, що 3,9% сільськогосподарських підприємств із поголів'ям корів понад 1000 голів утримують 24,6% поголів'я корів, що свідчить про посилення процесу монополізації молока в корпоративному секторі аграрної економіки. Основна причина — низька ефективність неспеціалізованих малих виробництв. Так, на підприємствах з обсягами виробництва молока до 500 т у рік середньорічний надій молока на корову виявився більш ніж удвічі нижче, порівняно з підприємствами великотоварного спеціалізованого виробництва.

Таблиця 1. Групування підприємств за кількістю сільськогосподарських тварин на кінець 2020 року

Показник	Кількість підприємств		Кількість сільськогосподарських тварин	
	од.	% до загальної кількості	тис. гол.	% до загальної кількості
Підприємства	1791	100,0	423,9	100,0
з них мали, голів				
до 50	594	33,2	10,1	2,4
50–99	211	11,8	15,4	3,6
100–499	742	41,3	178,9	42,2
500–999	175	9,8	115,3	27,2
більше 1000	69	3,9	104,2	24,6

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Вважаємо, що підприємства, які утримують менше 50 корів, слід розглядати як дрібні, в них досягнення прибутковості виробництва молока позбавлене перспектив; малі підприємства, що утримують від 50 до 200 корів, лише в короткостроковій перспективі забезпечуватимуть беззбиткове ведення галузі; основою для конкурентоспроможного виробництва молока можуть бути середні підприємства, які утримують від 200 до 500 корів і, що ймовірніше, великі (500 корів і більше), оскільки саме ці групи сільгосппідприємств конкурентоспроможні на ринку молока.

Успішне вирішення завдання забезпечення населення країни молоком і молочними продуктами можливо в тому разі, коли вся сукупність галузей і підгалузей сільського господарства та промисловості, заготівельні й торговельні організації, що забезпечують виробництво, транспортування, зберігання, переробку та реалізацію молока і продуктів його переробки утворюють збалансовану цілісну систему, в якій молочне скотарство є найважливішою ланкою регіонального молокопродуктового під комплексу [3]. Саме рівень спеціалізації цієї галузі визначає і в подальшому багато в чому визначатиме ефективність усіх учасників молокопродуктового ланцюга, надійність постачання ними продукції населенню країни.

Спеціалізація виробництва молока і молочних продуктів являє собою складну економічну систему відносин між його суб'єктами, що функціонує в межах кордонів певної адміністративної території. При цьому для кожного регіону характерні особливості розвитку, пов'язані зі специфікою регіональної економіки, впливу природних і соціально-економічних чинників регіону, його географічним розташуванням, станом молокопродуктового підкомплексу і молочного скотарства зокрема, структурою платоспроможного попиту, забезпеченістю кормами, рівнем доходів і сформованими традиціями харчування населення [4].

Зазначимо, що переважна більшість сільськогосподарських підприємств, які утримають корів, не мають чіткої спеціалізації, однак їхня частка у структурі реалізації незначна. Результати досліджень доводять, що розвитку спеціалізації виробництва молока притаманна низка загальних для інших продуктових підкомплексів ознак, а також специфічних особливостей.

Спільними ознаками, які об'єднують його з іншими підкомплексами, що забезпечують виробництво продукції тваринництва, є те, що він функціонує в умовах спаду виробництва молока, обумовленого зменшенням чисельності поголів'я корів; змінами в соціальній структурі виробників молока в напрямку зменшенням частки сільськогосподарських підприємств і збільшення частки особистих селянських господарств населення; певним спадом попиту на молоко і молочну продукцію через зниження платоспроможності населення; збитковістю виробництва молока в багатьох сільськогосподарських товаровиробників унаслідок диспаритет цін на реалізоване молоко та придбані для його виробництва промислові засоби виробництва й послуги; високою насиченістю ринку більш конкурентоспроможною імпортною продукцією, що значною мірою пояснюється її державною підтримкою в країнах-експортерах [5].

Основними економічними причинами скорочення поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах слід вважати такі: диспаритет закупівельних цін на молоко й цін на ресурси для його виробництва, що ускладнює рентабельне ведення галузі та робить її непривабливою; нестабільні закупівельні ціни; застарілі технологічні умови ведення виробництва, особливо в малих і середніх сільськогосподарських підприємствах, що зумовлює високий рівень собівартості одержаної продукції; відсутність сприятливої для товаровиробників кредитної політики, спрямованої на оновлення основних засобів виробництва; низький рівень інтегрування виробництва, переробки й реалізації продукції молочного скотарства, що посилює нерівномірність одержання та розподілу прибутків; недостатня ефективність інструментів фінансово-економічного механізму державної підтримки молочного скотарства.

Ситуація, що склалася в останні роки у галузі тваринництва, зокрема скотарстві, викликає занепокоєння. Причинами поглиблення кризових явищ у галузі молочного скотарства слід вважати високу вартість кормів, високий рівень процентних ставок на залучення банківських кредитів тощо), а також з 2014 року втрату традиційних ринків збуту переробленої продукції тваринництва, що призвело до певного зменшення обсягів промислового виробництва як молока, так і яловичини.

У період з січня по грудень 2020 р. спостерігалося коливання обсягів виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами порівняно з попереднім роком. Із серпня по грудень виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах перевищило минулорічні показники. Основною причиною є зменшення поголів'я дійних корів.

Так, підприємства пустили на забій корів через незрозумілу ситуацію із запровадженням ринку землі, неповні виплати компенсацій по існуючих програмах державної підтримки, а також через можливе суттєве їх скорочення у 2020 р. Тому деякі підприємства або повністю відмовилися від молочного напряму виробничої діяльності, або максимально зменшили поголів'я поки що низькопродуктивної худоби з метою акумуляції коштів. Значна кількість ферм загамували виконання інвестиційних проєктів у галузі, деякі підприємства зневірилися у дієвості державної політики у сфері підтримки тваринництва та розглядають питання щодо закриття молочного бізнесу [6].

Серед інших причин слід виділити зменшення чисельності працездатного населення в сільській місцевості, трудову міграцію та наростання настроїв небажання утримувати худобу. Так, на сьогодні спостерігається відтік фахівців із села у міста та за кордон. Зазвичай змінюють місце проживання особи із високим рівнем освіти та належним трудовим потенціалом. При цьому рівень освіти та кваліфікації у сільського населення, яке мігрує, зазвичай є не високим, що негативно впливає на забезпечення галузі висококваліфікованими фахівцями.

Зазначимо, що у середовищі молокотоварних ферм скорочення обсягів виробництва було меншим — 3,7% — до 2,72 млн т з річними втратами 37,8 тис. т. Зниження виробництва сировинного молока простежується у більшості регіонів країни, найвідчутніше серед господарств Закарпаття, яке в річному вимірі сягнуло 40%. Але оскільки це умовно кажучи найбідніший на молоко регіон, який виробляється лише 2 тис. т молока в рік, тому річні втрати в обсязі 800 т не суттєві для загального валу.

Складна ситуація в галузі молочного скотарства пояснюється впливом наступних негативних чинників: стійка тенденція до зменшення поголів'я великої рогатої худоби за останні 10 років, а також до збільшення експорту зернових, швидка окупність вкладених коштів і високий прибуток у рослинництві, внаслідок чого зменшуються земельні площі під кормовими культурами; морально застарілі технологічні й технічні умови організації ведення виробництва; високі витрати на корми тваринам, ветпрепарати та низька рентабельність виробництва молока; незадовільне інвестування у будівництво тваринницьких ферм та відгодівельних комплексів, інших об'єктів інфраструктури через значний термін окупності; недосконаліть нормативно-правової бази з організації ефективно діючої інфраструктури аграрного ринку, наявність численних посередницьких структур між сільськогосподарськими виробниками і кінцевими споживачами; ведення більшості галузей тваринництва переважно як натурального виробництва в особистих селянських господарствах, що унеможливлює застосування сучасних технологій; відсутність дієвих заходів щодо залучення господарств населення у ринковий механізм функціонування аграрного сектору.

Поділяємо думку дослідників, що без концентрації фінансових, матеріально-технічних, управлінських ресурсів центральних і місцевих органів виконавчої влади, науково-технічного потенціалу на пріоритетних напрямах і реалізації заходів із розвитку тваринництва, значного підвищення його інвестиційної привабливості на сучасному етапі не вдасться досягти стійких позитивних результатів [7].

Встановлено, що сільськогосподарські підприємства з обсягами виробництва в рік до 1000 ц молока працюють на збиток через низьку продуктивність корів, високу виробничу собівартість та низькі закупівельні ціни на вироблену продукцію, що відображає в першу чергу якісну складову.

Вважаємо, що в умовах інтенсифікації виробництва саме ця група суб'єктів господарювання у сфері аг-

робізнесу не має перспективи для подальшого функціонування.

З огляду на дефіцит молочної сировини і високі закупівельні ціни переробні підприємства висловлюють про необхідність формування власних сировинних баз. Потенційний інтерес щодо розвитку власного молочного бізнесу виявляє також низка великих і середніх аграрних підприємств. Дана обставина спонукає їх нарощувати обсяги виробництва молока, в основному за рахунок підвищення продуктивності корів та якості молока-сировини. Так, середньорічні надої в суб'єктах господарювання першої групи більш ніж утричі нижчі порівняно із сільськогосподарськими підприємствами сьомої групи, що свідчить про суттєву невідповідність технологій при виробництві молока.

Встановлено, що на ринку відбувається удаване підвищення якості молока під нові вимоги законодавства, але переробники не можуть відмовитися від прийому молока із селянських господарств. Так, у 2020 р. на молокопереробні підприємства надійшло 3,512 млн т молока, що на 7,6% менше, ніж за попередній рік. Зокрема, закуплено в сільськогосподарських підприємств 2,56 млн т (на 2,1% менше), у господарств населення — 0, 73 млн т (на 13,9% менше). При цьому розподілення молока-сировини на гатунки в загальному виробництві молока продемонструвало зростання частки гатунку екстра та "міграцію" другого гатунку у перший.

Дані що частка сировини гатунку екстра в загальному валовому надої, який надходить на переробку, зросла з 20,5 до 26,9%, або до 885,1 тис. т у натуральному виразі. Відсоток вищого гатунку знизився із 27,1 до 26,6% (875,9 тис. т). Натомість першого, навпаки, зріс із 27,3 до 41,4% (або до 1,362 млн т), а частка другого гатунку різко зменшилася — з 23,3 до 4,6% (150,5 тис. т).

Якість і безпечність молока, закупленого у спеціалізованих господарствах, має тенденцію до зростання. Частка молока гатунку екстра, яке надійшло від промислового сектору, збільшилася із 35,9 до 41,2%, вищого гатунку — з 33,5 до 35,2%. Надходження молока першого гатунку скоротилося із 29,5 до 23,2%.

Середня товарність молока в сільськогосподарських підприємствах становила 92,9 %, що на 2,8 % менше проти відповідного періоду попереднього року. Більшої від середньої по Україні товарність молока забезпечили сім областей, нижча товарність до 80 % у п'яти областях. Сільськогосподарські підприємства одинадцяти областей дані не оприлюднюють.

На переробні підприємства надійшло молока від сільськогосподарських підприємств переважно таких гатунків, як екстра, вищого та першого — відповідно 34,6; 34,2 та 30,4 % до загального обсягу. Найбільше за все надійшло на переробку молока гатунку екстра від сільськогосподарських підприємств Полтавської області — 43,5 %.

Ефективність ведення скотарства та досягнення цільових параметрів виробництва молока значною мірою залежить від інтенсивності використання маточного поголів'я, а вихід приплоду телят на 100 корів, зокрема, дає можливість зробити висновки щодо діяльності господарств з питань відтворення. Тому прийняття відповідних заходів щодо ліквідації перегулу корів і телиць та їх яловості є важливим джерелом збільшення виробництва молока й м'ясних ресурсів країни, а також основним підгрунтям для зниження собівартості продукції [8].

Від додержання вимог науково обгрунтованого відтворення залежить продуктивність корів і в цілому ефективність виробництва молока. З метою оцінки відтворення стада в підприємствах використовують низку показників. Так, вихід приплоду телят на 100 корів у сільгосппідприємствах становив у 2020 р. лише 67 голів проти 88 голів у 1990 р., що свідчить про низьку дієвість організаційної роботи племінної служби держави. Крім того, інтенсивне використання корів, як засобу виробництва молока, призводить до суттєвого скорочення періоду корисного використання (2—3 лактації) та зростання відсотка їх яловості. Отже, слід на державному та регіональному рівнях приділити пильну увагу розвитку племінних господарств, які є джерелами постачання високопродуктивних сільськогосподарських тварин для сільськогосподарських підприємств — виробників молока. Вважаємо за необхідне відновити систему адресної підтримки племінних господарств у молочному скотарстві для часткової компенсації витрат, пов'язаних з утриманням та вирощуванням племінних тварин.

На сьогодні система племінної служби, яка існувала раніше в Україні й давала змогу вести племінну справу на належному рівні, не діє. Тому подальше підвищення продуктивності та покращення показників відтворення тварин є вкрай проблематичними через відсутність сучасної системи селекції у тваринництві.

Виробництво необхідних обсягів молочної сировини для молокопереробних підприємств залежить, передусім, від зацікавленості сільськогосподарських товаровиробників у постачанні на переробку високоякісного молока. Основою для визначення вартості молока-сировини є врахування у ньому вмісту жиру та білка. Такий підхід сприятиме удосконаленню технологій у галузі молочного скотарства, узгодженню інтересів кожного учасника в ланцюгу "виробництво — переробка", що у кінцевому результаті забезпечить ефективну діяльність молокопродуктового підкомплексу України.

Одним із чинників підвищення конкурентоспроможності підприємств молочного скотарства є впровадження нових технологій та інновацій, однак цей процес розвивається повільно. Новітні технології найбільш успішно та швидко впроваджують великі та середні підприємства, які для цього мають достатньо фінансових ресурсів та фахівців відповідної кваліфікації.

Наступним чинником є адаптація інноваційних технологій, оскільки нові технології ускладнено адаптуються в галузі, оскільки основний обсяг молока виробляє приватний сектор. Очевидно, що нарощення обсягів виробництва молока в корпоративному секторі аграрної економіки буде зумовлювати вищий рівень впливу цього чинника на розвиток галузі. Зазначимо, що автоматизація технологічних процесів у галузі переважно низька, за винятком сільськогосподарських підприємств-лідерів галузі. Одним із підходів до автоматизації в досліджуваній галузі є роботизація технологічних процесів. Незважаючи на незначні позитивні тенденції в молочному скотарстві, ситуація набула критичних ознак, і однією з визначальних причин, що стриму-

ють розвиток молочного виробництва, обгрунтовано можна вважати традиційно низьку інвестиційну привабливість досліджуваного сектору порівняно з іншими сільськогосподарськими галузями, яка також суттєво ускладнюється загальними системними проблемами ведення бізнесу в Україні. Порівняно з іншими галузями сільського господарства рішення про інвестування в молочне скотарство є найбільш складним з огляду на такі чинники: молочне скотарство має велику фондоємність та, як наслідок, найбільше співвідношення вартості використовуваних основних та оборотних засобів і коштів; має найдовший цикл обороту обігових коштів і, відповідно, найменшу річну кількість їх обертів; унаслідок великої інвестоємності молочне виробництво дає менший обсяг виручки на одиницю інвестицій; в цілому молочне скотарство має найбільші порівняно з іншими галузями строки окупності.

Також особливість молочного скотарства полягає в тому, що зменшення обсягів спрямованих інвестицій за рахунок дешевшого, менш технологічного та якісного обладнання, здешевлення і спрощення проєктів ферм, використання дешевих і менш продуктивних порід корів тощо призводять до стрімкої втрати економічної ефективності створюваного молочного виробництва. Окрім традиційних економічних неузгодженостей, інвестиційна привабливість сектору ускладнюється і чинниками, що визначають локальний інвестиційний клімат: невизначеність із земельним питанням, високі відсоткові кредитні ставки при постійно змінюваних умовах кредитування, відсутність дієвих механізмів інвестиційного стимулювання, підтримки та захисту інвестицій з боку держави.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що стримувальними чинниками розвитку молочної галузі скотарства є такі: низька операційна ефективність галузі; високі інфраструктурні витрати та вартість інвестиційних ресурсів, необхідних для її розвитку; неефективна взаємодія галузі й держави у сфері прийняття рішень щодо напрямів та обсягів підтримки, у т. ч. заходів митно-тарифного регулювання; постійна зміна правил субсидування, ведення підприємницької діяльності, технічного регулювання тощо; відсутнє державне управління і контроль в галузі племінної справи у тваринництві; несформованість внутрішнього ринку племінної молочної худоби та низький генетичний потенціал; надмірна волатильність внутрішніх цін на молоко внаслідок високої сезонності виробництва, особливо в господарствах населення; відсутність кваліфікованих кадрів через неконкурентні рівні заробітних плат; низький рівень модернізації галузі, відсутність належної інфраструктури в районах проживання працівників; періодичні спалахи епізоотичних захворювань і високий рівень захворюваності молочного стада на мастит та інші хвороби.

Література:

1. Свиноус І.В., Іванова Л.С. Організаційно-економічні засади виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України. Сталий розвиток економіки. 2014. № 3. С. 91—96.

2. Шуст О.А., Варченко О.М., Паска І.М., Ткаченко К.В., Свиноус І. В. Обгрунтування стратегії інноваційно-орієнтованого розвитку сільськогосподарських підприємств з виробництва молока. Економіка та держава. 2021. № 3. С. 23—27.

3. Радько В.І. Економічна ефективність виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами України. Науковий вісник нац. університету біоресурсів і природокористування України. 2013 № 181 Ч. 6: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. С. 186—191.

4. Паска І.М., Гринчук І.Ю., Артімонова І.В. Організаційно-економічні відносини в ланцюзі поставок молока та молоко продукції. Економіка та управління АПК. 2020. № 2. С. 73—82.

5. Козак О.А. Оцінка ролі та значення молокопродуктового підкомплексу для вирішення продовольчого забезпечення та національної економіки. Економіка АПК. 2020. № 11. С. 39—51.

6. Шиян Д.В., Чумак Г.М. Рівень розвитку молочного скотарства як фактор формування молокопродуктового підкомлексу в регіонах. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2019. № 1. С. 82—90.

7. Петриченко О.А. Аналіз тенденцій розвитку галузі молочного скотарства в ланці молокопродуктового ланцюга. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 33—39.

8. Радько В.І., Свиноус І.В., Микитюк Д.М. Якість як основа підвищення ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах. Вісник аграрної науки. 2016. № 1. С. 61—65.

References:

1. Svynous, I.V. and Ivanova, L.S. (2014), "Organizational and economic principles of milk production in agricultural enterprises of Ukraine", Stalyj rozvytok ekonomiky, vol. 3, pp. 91—96.

2. Shust, O. Varchenko, O. Paska, I. Tkachenko, K. and Svynous, I. (2021), "Substantiation of innovation-oriented development strategy of agricultural enterprises for milk production", Ekonomika ta derzhava, vol. 3, pp. 23—27.

3. Rad'ko, V.I. (2013), "Economic efficiency of milk production by agricultural enterprises of Ukraine", Naukovyj visnyk nats. universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy, vol. 181, no.6: Ekonomika, ahrarnyj menedzhment, biznes, pp. 186—191.

4. Paska, I.M. Hrynchuk, I.Yu. and Artimonova, I.V. (2020), "Organizational and economic relations in the supply chain of milk and milk products", Ekonomika ta upravlinnia APK, vol. 2, pp. 73—82.

5. Kozak, O.A. (2020), "Assessment of the role and importance of the dairy subcomplex to address food security and the national economy", Ekonomika APK, vol. 11, pp. 39—51.

6. Shyian, D.V. and Chumak, H.M. (2019), "The level of development of dairy farming as a factor in the formation of the dairy subcomplex in the regions", Visnyk KhNAU. Seriia: Ekonomichni nauky, vol. 1, pp. 82—90.

7. Petrychenko, O.A. (2018), "Analysis of trends in the dairy industry in the dairy chain", Ekonomika APK, vol. 5, S. 33—39.

8. Rad'ko, V.I. Svynous, I.V. and Mykytiuk, D.M. (2016), "Quality as a basis for improving the efficiency of milk production in agricultural enterprises", Visnyk ahrarnoi nauky, vol. 1, pp. 61—65.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2022 р.